

La tècnica canvia l'ètica

El professor d'ètica Norbert Bilbeny apunta i desenvolupa algunes de les contradiccions morals que la generalització del ciberespai implica en la relació de l'individu amb la societat que l'envolta.

Segurament que ens trobem immersos en una revolució tecnològica de l'abast de la revolució agrària, al Neolític, i de la revolució industrial, al segle XIX. Ara ens trobaríem en una revolució cognitiva, és a dir, del coneixement, perquè representa un tomb radical dels mitjans de transmetre informació i les seves possibilitats. L'eina i alhora el símbol universal del nou estadi tecnològic és la pantalla de l'ordinador personal, la nova finestra al món, com abans ho eren la pantalla de cinema i la de televisió.

Amb el cinema encara ens representàvem el món. Una cosa semblant havien permès les pintures de les caveres o els murals del romànic, els llibres o les pissarres de la Sorbona, les auques dels sants o els dibuixos d'histories. La nostra imatge del món era el món en una imatge: però sabíem encara que era imatge, és a dir, representació. En canvi, amb la televisió i la pantalla de l'ordinador personal, és la representació mateixa del món el que tenim davant: no sembla haver-n'hi cap més que aquest que "es mostra". Com diu Xavier Rubert de Ventós, l'il·lusionisme ha substituït la il·lusió. L'exemple més clar, ens el dona la pantalla privadíssima, però total, del cibernauta: el qualificatiu de realitat "virtual", l'hi posen els altres, no pas el navegant del ciberespai. Aquest viu la seva experiència en un espai tridimensional, en un temps real i tot plegat en una aventura feta a la seva mida, des del punt de vista també de l'acció i de la privacitat d'aquesta.

La cibernetica, la informàtica i les telecomunicacions constitueixen els nous mitjans de la comunicació electrònica que deixen definitivament enrere els de la galàxia Gutenberg i la galàxia McLuhan. A més, la comunicació electrònica –la galàxia Internet– és el centre expansiu del nou univers tecnològic, centrat, doncs, en els mitjans de transmetre

Norbert Bilbeny. Professor titular d'Ètica a la Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona. És autor, entre més llibres de *Fraicheur. Màximes i apòlegs* (1984), *Filosofia i destrucció* (1981), *Papers contra la cinta magnètica* (1985), *El laberint de la llibertat* (1990), *El discurs de la ètica* (1990), *Humana dignidad* (1990), *L'ombra de Maquiavel. Ètica i política* (1991), *Ètica i justícia* (1991), *Aproximació a l'Ètica* (1992), *El idiota moral* (1993), *Kant y el tribunal de la consciència* (1994).

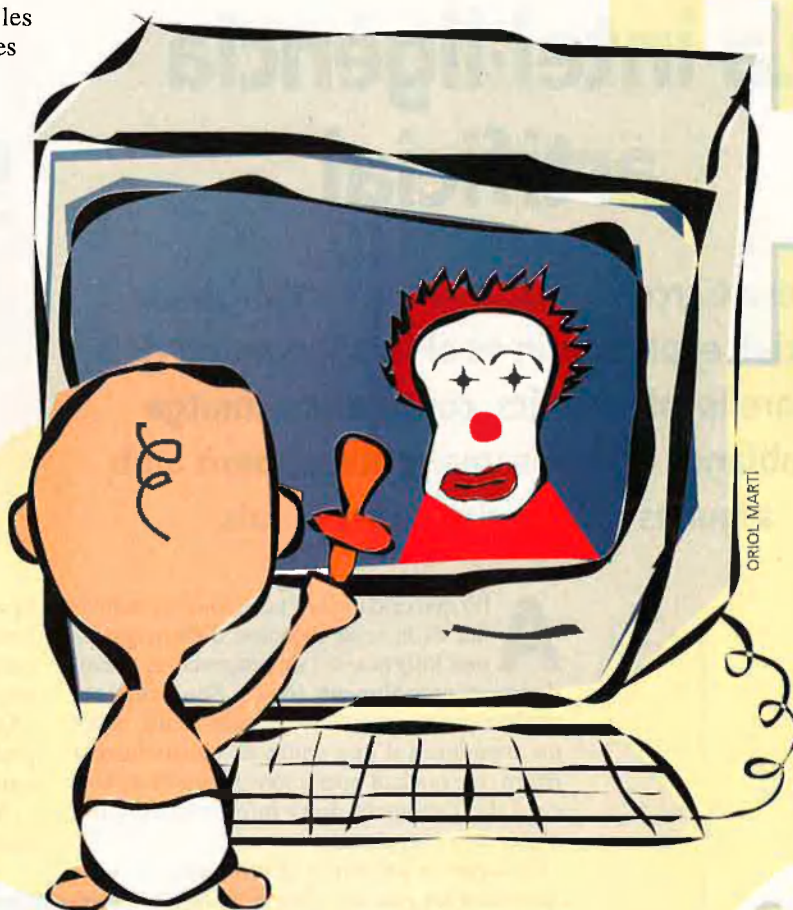
informació. Les possibilitats obertes per aquests nous mitjans no han de ser, en principi, formalment gaire diferents de les possibilitats ofertes pels mitjans anteriors: informar, formar, crear, divertir. Però també com aquests, l'ús dels nous mitjans –els interessos que serveixin– determinarà que les seves possibilitats siguin les esmentades o les contràries: desinformar, deformar, repetir, avorrir. En aquest sentit, els nous mitjans de la comunicació electrònica no poden ser valorats en rigor pel que "són" –judici de perversitat–, ni pel que "fan" o "podrien fer" –judicis de miopia i de visionarisme, respectivament–, sinó pel que suposen en cada ús o tipus d'utilització singulars, en relació, és clar, amb unes pautes arrelades o convencionals de valoració. Sense la possessió d'aquestes, les implicacions de l'ús dels nous mitjans no seran valorades ni es plantejarà que ho hagin de ser. La perversitat de la tecnologia és que ens privi fins i tot, des de l'apatia, del judici de perversitat.

Però abans d'arribar a fer un judici de valor d'allò que implica la revolució cognitiva s'hi hauria de fer algun judici de fet, sense deixar per això la perspectiva ètica. No és cap contrasentit, perquè em refereixo ara a l'aspecte descriptiu de l'ètica, no pas a l'aspecte tradicionalment valoratiu, tot i que s'impliquen. Per descomptat, la interacció introduïda d'una manera tan sofisticada per la comunicació electrònica ofereix la possibilitat de substituir l'acció –o, si es vol, la interacció també, però tal com fins ara la fèiem i enteníem–. Els nous mitjans interactius permeten de treballar a l'oficina, d'anar a la universitat, d'assistir a un congrés pacifista, de visitar el MOMA o Lascaux, de tenir una aventura sexual i fins i tot de fer literalment el pirata sense mai moure'ns de la nostra habitació. Aquesta acció no sols prescindeix dels su-

ports materials coneguts, sinó també de les consegüents fronteres d'espai i temps. Des d'allò que fins ara n'era la seva base constitutiva, la presència de l'altre i la presentació d'aquest amb la paraula, és una acció que prescindeix igualment dels seus subjectes habituals. Podrem tenir l'altre a la cara i sentir la seva veu amb perfecta nitidesa, però no el tindrem al davant i menys encara podrem tocar-lo: l'acció s'ha tornat tan intangible com solitària. En la nova interacció desapareix el sentit humà per excel·lència, el tacte (una facultat que ens separa més dels altres animals que no el llenguatge) i es frena en sec la nostra lenta i difícil evolució –com ha reconegut Jordi Sabater Pi– cap a una veritable relació *face-to-face*, mirant-nos a la cara. Hi ha persones que renuncien a la comoditat de treballar des de casa per evitar la interrupció del contacte.

Anomeno *etema* (d'*éthos*, costum o habitud) la unitat mínima que permet de descriure la conducta ètica. La voluntat, per exemple, és una capacitat; el deure és un principi; la justícia, un valor. Cap no és un etema, però sense aquestes unitats bàsiques uns elements com els esmentats no existirien ni, per descomptat, l'ètica mateixa. L'acció és l'etema principal, perquè se'n desprèn la resta. Amb tot, les clàssiques i modernes teories de l'ètica com a acció –Habermas i "l'acció comunicativa"– poden fer-se incomprensibles en un món en què l'acció es redueix a la interacció mediàtica i aquesta a una relació sense la presència dels actors. Almenys en la teoria política ja s'han fet incomprensibles les concepcions que suposen la idea del "pas a l'acció": Lenin hauria de rescriure el seu *Què fer?* des d'una òptica del "fer" molt distinta. Però no cal anar a la teoria –com s'hauran de llegir Weber o Parsons, i ja no diguem Sartre o Sorel?– per tal de comprovar la ràpida transformació, si no substitució d'un etema, "l'acció", tan fonamental fins ara.

La revolució cognitiva ens informa més ràpidament que no ens ajuda a triar i a aplicar les noves informacions. Abans de ser més o menys substituïda per la interacció mediàtica l'acció pràctica ja ha estat posada en un segon lloc per la tecnologia, desenvolupada a un ritme molt superior. Per consegüent, les accions no tenen temps de ser preses com una solució tipus i arrelar en forma d'"hàbits", ni aquests, com ha passat generalment,

do-
naran lloc a les creences que els teòrics anomenaran després "idees" o "valors" morals. Fins i tot les idees més revolucionàries han volgut expressar hàbits interromputs una vegada, o que d'una vegada s'han d'instaurar: pensar en hàbits, com ha fet Bourdieu, no vol dir pensar d'una manera conservadora, com va fer Durkheim. Si els hàbits i les creences reben l'impacte de la tecnologia electrònica serà lògic, doncs, que també es transformi el concepte d'"identitat" –avui més irònic que mai, com ha dit Ernest Gellner– i amb ell, encara, els dos conceptes associats de "rol" i "estatus". Qui, en un món tan canviant, creu en el seu rol familiar o en el seu estatut professional, per exemple? No li és gens fàcil, si no creu abans en la seva identitat real o ideal.

Tots aquests conceptes corresponen a etemes. N'hi ha uns quants més: poso, per acabar, el de "consciència moral". Què voldran dir aquestes paraules quan es faci més gran el ciberespai o el nombre d'observadors solitaris des de la seva finestra electrònica? De moment Gingrich i la majoria republicana dels Estats Units ja s'han proposat que tots els pobres tinguin el seu ordinador "per tal que no se sentin exclosos". Exclosos de què?

Norbert Bilbeny